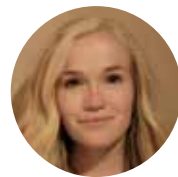

SELV BIOGRAFISKE SYKDOMSFORTELLINGER I VIDEREGÅENDE SKOLE

LISE-MARI LAURITZEN

Mastergradsstudent lektorprogrammet i norsk og samfunnsfag, norsklærer for utenlandske studenter ved UiT Norges arktiske universitet

liselauritzen@outlook.com

LINDA HAMRIN NESBY

Førsteamanuensis nordisk litteratur, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, UiT Norges arktiske universitet

linda.nesby@uit.no

Selvbiografiske sykdomsfortellinger forekommer stadig oftere, både på blogg og i bokform. Genren kalles patografi, og i denne artikkelen argumenteres det for at bruk av patografier i undervisningssammenheng kan være med på å revitalisere norskfaget. Gjennom en presentasjon av genren, samt en analyse av svenske Kristian Gidlunds fortelling om egen kreftsykdom, vises det hvordan patografiene fremmer bruk av litterære virkemidler som metafor og plot, skildrer samfunnsmessige og relasjonelle forhold, påkaller et bevisst forhold til kildekritikk samt tematiserer empati hos leseren. Alle disse momentene kan bidra til en ny, tverrfaglig og aktuell tilnærming til norskfaget som imøtekommer kravet om et både tilrettelagt og differensiert undervisningstilbud for elevene i videregående skole.

→ I dag har fortellinger om egen eller andres sykdom blitt svært populære salgsobjekt både hos norske og internasjonale bokhandlere. Et kjent norsk eksempel er *Idas dans: en mors beretning* (2005) av Gunnhild Corwin, der en mor forteller om sin unge datter som dør av leukemi. En annen sykdomsfortelling som har ligget på de amerikanske bestselgerlistene i mange år, er patografien *Tirsdager med Morrie* (2005) av Mitch Albom. Boken handler om Alboms ukentlige møter med sin tidligere professor i sosiologi, Morrie Schwartz, som var angrepet av sykdommen ALS (amyotrofisk lateral-sklerose). Blogger om både fysisk og psykisk sykdom har også blitt vanlig, og Linnea Myhres blogg om egne psykiske lidelser er et kjent norsk eksempel. Myhre har

«Fenomenet patografi er forholdsvis nytt og ser ut til å være nærmest ikke-eksisterende før 1900. Omkring 1950 blir patografiene mer og mer vanlige, og gjennombruddet for sjangeren kommer på 2000-tallet (Hawkins, 1999: 3).»

også gitt ut boken *Evig søndag* (2013) som er basert på hennes liv med depresjoner og spiseforstyrrelse.

Den store interessen for sykdomslitteratur har resultert i forskningsfeltet humanistisk helse- og sykdomsforskning. Denne retningen inviterer til tverrfaglig samarbeid mellom blant annet litteraturvitere, idéhistorikere, sosiologer og helsearbeidere. Sykdom er noe som kan ramme alle, både personlig og som pårørende, og det er derfor høyst aktuelt å gi pasienten en stemme i behandlingen. Selvbiografiske sykdomsfortellinger, eller patografier, er skildringer som åpner for refleksjon og ettertanke. Disse tekstene kan også stimulere til økt empati for medmennesker som kan brukes både på arbeidsplassen, i skolen og i andre aspekter i livet.

Hva er egentlig en patografi, og hvordan kan slike tekster være med på å forbedre helsevesenet? Og på hvilken måte kan patografier bidra til å aktualisere undervisningen og motivere elevene innenfor videre-

gående skole? Sjangeren vil naturlig passe inn under norskfaget, men vi skal også se på muligheten for tverrfaglig samarbeid. Bruken av patografier i undervisningsøyemed vil kunne by på fordeler, men også noen utfordringer. Med utgangspunkt i Kristian Gidlunds *I kroppen min – resan mot livets slut och alltings början* (2013), skal vi se på hvordan patografien har blitt en måte å formidle personlige historier om sykdom på.

HVA ER EN PATOGRAFI?

I boken *Reconstructing Illness* (1999) av Anne Hunsaker Hawkins definerer hun patografien som en fortelling forfattet av den syke selv eller av en nær pårørende. Fortellingene inneholder beretninger om erfaringene rundt egen eller andres sykdom, derav tanker og opplevelser rundt mottatt behandling fra ulike behandlingstiltak, og i noen tilfeller rundt det å være døende. Vi kan si at en patografi er en lidelsesfortelling. Første del av termen kommer av det greske ordet for lidelse, *páthos*. Patografier kan omhandle både psykiske og fysiske lidelser, kroniske sykdommer og terminale (dødelige) sykdommer. Ofte sorteres patografien som en undersjanger av autobiografien (Hawkins, 1999: 1). Forskjellen på autografi og biografi er imidlertid at førstnevnte er en livshistorie skrevet av personen som selv har opplevd det aktuelle innholdet i fortellingen, mens en biografi er en beretning om livet til et menneske skrevet av noen andre enn hovedpersonen selv.

Fenomenet patografi er forholdsvis nytt og ser ut til å være nærmest ikke-eksisterende før 1900. Omkring 1950 blir patografiene mer og mer vanlige, og gjennombruddet for sjangeren kommer på 2000-tallet (Hawkins, 1999: 3).¹ Selv om patografiene ikke opplevde suksess og annerkjennelse før i nyere tid, har temaene sykdom og død vært svært frekvente innenfor den klassiske litteraturen (Bondevik og Stene-Johansen, 2011: 8). Opprinnelig var genrebetegnelsen patografi forbeholdt legers skildring av kjente menneskers sykdomshistorie, slik vi for eksempel kan se i psykiater Nils Retterstøls *Store tanker, urolige sinn* (2006) som er en samling av beretninger om kjente historiske skikkelsers sykdomsskjebne. I nyere tid har det blitt stadig mer akseptert at vanlige mennesker også kan skrive patografier. Ifølge folkehelse rapporten fra 2010 er det flere mennesker som i dag lever med kronisk sykdom,² men dagens helsevesen har fremdeles liten plass til pasientenes egne fortellinger. Det har vært kunnskap omkring biomedisin som har dominert, mens erfaringsbasert kunnskap har fått mindre oppmerksomhet.

Patografi kan altså være skrevet av den syke selv

¹ Dette er ut fra et amerikansk perspektiv.

² Nettkilde 1.

eller av en pårørende. Det er patografi som autografi som er mest privilegert om man fokuserer på autenticitet og intimitet knyttet til sykdomserfaringen. I *The wounded storyteller* (1995) av kanadiske Arthur Frank presenteres ulike former for plot som ofte brukes i sykdomsfortellingene. Disse plotene genererer det Frank omtaler som søken/reise-, restitusjons- og kaosfortellingen. For det første kan beretninger om sykdom skrives som en type reisefortelling. Slike sykdomsberetninger handler om å kjempe og vinne over sykdommen. Denne typen fortelling ender ikke nødvendigvis med at pasienten blir frisk, men at pasienten opplever en ny innsikt: «Quest stories meet suffering head on; they accept illness and seek to use it» (Frank, 1995: 115). På denne litterære reisen forsøker pasienten å gjenvinne balanse og sammenheng i livet (Hawkins, 1999: 3).

Restitusjonsfortellingen går ut på at pasienten tar i bruk skrivning for å bli frisk og dermed å gradvis

«Hvorfor er det slik at disse fortellingene har blitt så populære, og hvorfor kan vi si at de er så viktige?»

ta kontroll over sin egen situasjon. Restitusjon handler om å mobilisere håpet om at en skal bli frisk igjen. Det neste sykdomsplotet danner basis for den såkalte kaosfortellingen. Her viser pasienten en manglende evne til å se håp gjennom sin egen tilstand, og narrativt preges slike fortellinger av gjentakelser (anaforisk fortellerstil) og manglende forutsigbarhet. En kaosfortelling som ikke er bearbeidet i etterkant, kan fort bli utilgjengelig for publikum, og en slik uredigert versjon blir sjelden publisert. Det er likevel viktig at man ser betydningen av slike fortellinger, for også slike kaosmotiverte tekster kan ha en terapeutisk effekt. Her kan pasienten få utløp for spontane, indre følelser, og dette kan også legge grunnlaget for iverksettelse av behandling som kan stabilisere tilværelsen til den syke (Frank, 1995: 77, 85, 97, 110). En patografi kan inneholde flere av disse plotene. Noen år senere i boken *Letting Stories Breathe* (2010) presenterte Frank et såkalt normalitetsplot. Her ønsker pasienten å beskrive et liv som er så normalt og så upåvirket av sykdom som mulig. Sykdommen skal ikke

være i fokus, og pasienten vil helst ignorere den.

Hvorfor er det slik at disse fortellingene har blitt så populære, og hvorfor kan vi si at de er så viktige? Det kan være flere årsaker til dette. For det første kan patografiene hjelpe andre pasienter i samme situasjon. En syk person kan finne trost og hjelp i fortellingen til en annen person med samme sykdom. For det andre gir patografiene pasientene en stemme. Fortellingene kan skape kontakt mellom lege og pasient som fører til at pasienten i større grad kan føle seg sett og hørt (Hawkins, 1999: 11). Det viser seg at legers evne til kommunikasjon og empati kan påvirke pasienter sykdomstilstand.³ Amerikansk forskning viser også at legestudentene blir mindre empatiske jo lenger ut i studiet de kommer.^{4,5} Patografiene er uansett med på å vektlegge den menneskelige dimensjonen slik at man ikke kun ser pasientens diagnose. Den tredje årsaken omhandler leserne som verken selv har alvorlige sykdommer eller som er utdannet leger. Gjennom å lese patografier trer en inn i en skremmende og uforutsigbar tilværelse, en terskeltilstand på grensen mellom liv og død. Som leser kan en når som helst forlate denne tilstanden og bli «frisk igjen». Patografiene har naturligvis også en emotiv og rørende appell og kan fungere som en inspirasjonskilde for å leve et bedre liv. *Carpe diem*-tematikken er gjennomgående i svært mange patografier. Det bør nevnes at noen kritiserer patografiene for å fjerne grensen mellom privatliv og offentlighet, og noen hevder også at patografiene gjør sykdom til underholdning. Gjennom å forfatte en patografi vil man kunne bli et offentlig menneske, og gjennom dagens åpne, sosiale plattformer kan dette også bli en stor belastning for den syke. Internett gir mennesker en mulighet for å si sin mening, men mediet gir også andre muligheten til å komme med motsvar. Slik respons trenger ikke alltid være støttende og konstruktiv.

Ofte er det slik at patografien blir en slags heltefortelling og en inspirasjon for leseren. Uansett utfall har den syke kjempet en viktig kamp: «Pathographical narratives offer us a disquieting glimpse of what it is like to live in the absence of order and coherence» (Hawkins, 1999: 2). Patografiene formidler en holdning om å leve i nuet og ikke ta dagen i morgen som en selvfølge. De formidler en tanke om at bagateller må fjernes og at vi må ha takknemlighet for de små tingene i livet. Patografien kan på mange måter ta form av et moderne eventyr. Vi blir med den syke ut på en reise med farer og utfordringer. Det hele handler om kampen for å bli frisk og kampen mot døden. Sykdommen kan også

³ Nettkilde 2.

⁴ Nettkilde 3.

⁵ Det skal være sagt, uten at vi skal gå noe nærmere inn på det, at denne forskningen har blitt kritisert.

→ gi både den syke og de pårørende en ny innsikt i livet (Hawkins, 1999: 1–2). Med andre ord så er ikke patografien nødvendigvis forfattet for publikums skyld, men som behandling for den syke selv. For dem som formidler tanker om at patografier er underholdning, kan det være nyttig å bli bevisst på hva som er fiksjon og hva som er virkelighet.

Arthur Franks ulike sykdomsplot forteller noe om hvordan pasienten møter egen sykdom. Anne Hunsaker Hawkins presenterer også tre undergrupper av patografier, der hennes inndeling er basert på pasientens holdning til omgivelsene rundt seg. Den første gruppen tar form som vitnemål og var vanlig frem til 1970-tallet. Disse patografiene har et religiøst preg der troen står sterkt. Her utfyller pasientens egne erfaringer og legens medisinske behandling hverandre, og det fremmes stor tiltro til helsevesenet. Det er også lagt vekt på at fortellingen skal ha en didaktisk funksjon som skal informere andre om sykdommen. Denne typen patografi skal reflektere hvordan en spesiell sykdom oppleves og behandles. Det er likevel viktig å være klar over at patografiene er bearbejdet og redigerte, og derfor kan gi et ufullstendig bilde av sannheten. Sykdom basert på erfaringskunnskap er dessuten en svært subjektiv affære, og er sjelden lik for alle (Hawkins, 1999).

Fra 1980-tallet vokste det fram en annen gruppe patografier som uttrykte mistillit til helsevesenet. Her presenteres en holdning om at pasienter ikke bare får problemer med sykdommen, men også med behandling, leger og institusjoner. Legen får kritikk for ikke å være nok menneskelig. Målet er å finne en lege som tilbyr en helhetlig behandling der mennesket bak sykdommen også blir sett. Selv om denne gruppen av patografier viser skepsis til helsevesenet, er det pasienterfaringen som står i fokus. Pasienterfaring er noe som strekker seg forbi den medisinske behandlingen, og som har familie, venner, jobb og fritid som det sentrale (Hawkins, 1999: 5–6). Direkte eller indirekte kan dette fremme en holdning om at viljestyrke og et godt nettverk kan forbedre menneskets helse.

Den siste gruppen patografier omhandler alternative behandlingsmetoder. Tanken er at alternativ medisin skal supplere eller erstatte biomedisinen. Her rettes det indirekte kritikk mot helsevesenet for ikke å ta hensyn til menneskets mentale helse samtidig som restitusjon av den fysiske helsen pågår. Alternativ medisin har fått økende popularitet i nyere tid. Denne formen for behandling involverer pasienten på et personlig plan og kan gi en følelse av kontroll. Fokus på alternativ behandling kan også være negativt fordi retningen fremmer en tanke om at alle kan bli friske, og slik legges et stort ansvar over på pasienten selv. Selv om inndelingen av de ulike patografiene har forskjel-

lige formål, er de alle motivert av samme grunntanke, nemlig å formidle en i utgangspunktet smertefull og isolerende sykdomserfaring (Hawkins, 1999: 9–10).

MYTER OG METAFORER RUNDT SYKDOM

Gjennom patografien, så vel som med klassisk, eldre skjønnlitteratur hvor sykdom står sentralt, har det blitt innført en rekke myter rundt sykdom. I boken *Sykdom som metafor* (2010) setter amerikanske Susan Sontag mytologisering i sammenheng med metaforisering. Hun skildrer hvordan medisinsk aktivitet bør fremstå etisk fremfor teknisk, og hvordan dette betinger en bevissthet omkring språkbruken i møtet med pasienten. Bruk av metaforer i språket kunne gjøre pasientene enda mer sårbare enn det de var fra før. Metaforer er med på å hemmeligholde sykdommen, og for å unngå dette var det viktig at pasienten fikk møte sykdommen på en ærlig og utilsørt måte. Selv om Sontag var uenig

«Når kreft blir omtalt som en kamp, betyr dette at pasienten må kjempe, og en slik krigsmetafor kan skape angst og falske håp.»

i metaforbruken, var hun ikke enig i at alle navn og merkelapper på sykdommer skulle fjernes. Årsaken var at om en fjernet dette, ville sykdommen bli enda mer hemmelighetsfull. Kreft skal være kreft, ikke noe mer (Sontag, 2010: 9). Sontag skriver: «En dødelig sykdom har alltid vært regnet som en karakterprøve (...)» (Sontag, 2010: 50). En slik tanke vil kunne gjenfinnes også i dag, men mange vil hevde at dette ikke er negativt. I dag knytter vi det opp mot det å finne motivasjon i at den syke må gjennomgå en livstest. Sontag mente at det var uheldig å tillegge sykdommen en mening, og hun mente at det var det som ble gjort gjennom metaforisering. Når kreft blir omtalt som en kamp, betyr dette at pasienten må kjempe, og en slik krigsmetafor kan skape angst og falske håp. Ord som «kreftsvulst» og «invasjon» (som vi gjerne setter i forbindelse med kreft) blir også brukt i dagligdags språkbruk når en skal betegne utviklingen av noe farlig eller skadelig. Som en erstatning for metaforene foreslår Sontag at vi innfører begrep som «immunkompetanse», som skal bygge på oppfatningene om kroppens eget, naturlige forsvarssystem (Sontag, 2010: 102–103). Anne Hunsaker Hawkins

Kristian Gidlund. Foto: Malin Sydne

mener, derimot, at metaforbruk kan hjelpe pasienten til å forholde seg til sykdommen på en bedre måte.

KRISTIAN GIDLUND

Kristian Gidlund ble født 21. september 1983 i Borlänge i Sverige. Han var trommeslager i det svenske rockebandet Sugarplum Fairy, som hadde sitt gjennombrudd i 2004. Han jobbet også som journalist. I 2011 fikk han kreft i magesekken, og i den forbindelse startet han bloggen *I kroppen min*. Bloggen ble veldig populær og hadde til sammen 8 millioner besøkende. Gidlund ble erklært frisk i oktober 2011. Han stanset da å blogge, men fikk et tilbakefall i august 2012 og gjenopptok bloggingen. Han døde i september 2013, bare noen få dager før sin trettiårsdag.

I kroppen min – resan mot livets slut och alltings början

I 2013 kom boken *I kroppen min – resan mot livets slut och alltings början*, som er den første utgivelsen som er basert på Gidlunds blogg.⁶ Boken inneholder hovedsakelig innlegg fra bloggen, men det fins også enkelte innlegg som opprinnelig ikke sto på nettsiden. Til sammen har bloggen 153 innlegg, og 113 innlegg har fått plass i boken. Den har to deler, der første del handler om tiden fra han får sykdommen til han blir

erklært frisk, mens andre del handler om tilbakefallet. Sett bort fra at boken har kapitler som deler opp innleggene, bærer den ikke preg av å være hentet fra en blogg. Den har ikke dato eller stedsanvisning, og heller ikke kommentarer fra leserne. At boken mangler kommentarer, kan være et uttrykk for at Gidlund ønsker at dette skal handle om ham og at det skal være formidlet av ham selv: «Bloggen skulle bli vår møtespots, men i första hand mitt sätt att envägskommunicera med omvärlden.» (Gidlund, 2013: 257). Gidlund var fremdeles i live da boken ble utgitt.

I kroppen min er en autografi-patografi som handler om kreft. Sykdomsplottet som dominerer boken, er søkenfortellingen, eller det som Arthur Frank kalte «queststory», men vi finner også spor av kaosfortellingen. Kampmetaforikken er sentral: «Flera gånger har jag refererat till den här situationen, sjukdomen, som om den vore en match. Jag pratar med andra och med mig själv om att det just nu bara handlar om att spela av den.» (Gidlund, 2013: 35). Sykdommen gir ham et bredere perspektiv og en ny innsikt i livet. Kaosfortellingen kommer til syne ved at tekstene til tider kan virke noe oppramsende, kaotiske og med korte setninger: «Yrvake. Klen. Tvärs genom rummet. Över golvet. Badrummet. En hastig blick. Jag stannar upp.» (Gidlund, 2013: 19). Det ser ikke ut til at Gidlund er

⁶ 2014 kom den andre boken basert på bloggen ut: *I Kroppen Min – Vägsjäl*. Senere samme år kom *Mot Monsunens Hjärta* som var en samling av reportasjer og intervjuer gjort av Gidlund. Gidlunds blogg: <http://ikroppenmin.blogspot.no>

→ opptatt av å ignorere sykdommen, han skriver: «Jag kan vara cancerkillen. I alla fall för en stund.» (Gidlund, 2013: 18). En får et inntrykk av at han bærer sykdommen med seg, og at den har blitt en del av ham. Restitusjonsplottet er gjennomgående med tanke på at han ser på skrivingen som et terapeutisk tiltak: «Jag startade en blogg. Från början tänkt att bara finnas för mig själv. Den skulle vara mitt sätt att hantera det här. Min boxningspåse.» (Gidlund, 2013: 17).

Hvorfor skrev Gidlund blogg mens han var syk, og hva var motivasjonen bak å utgi den som bok? Restitusjonsplottet er som nevnt sentralt, men han hadde også et ønske om å informere om sykdommen. Selv om boken formidler en form for enveiskommunikasjon, var han opptatt av å få leserne til å forstå at kreft kan ramme alle: «För att försöka få andra att förstå, få en inblick» (Gidlund, 2013: 55). Gidlund ønsker at bloggen og boken skal ha en didaktisk funksjon. Det er viktig at man som leser ser på dette med en viss skepsis. Den «sannheten» som formidles i patografien, er subjektiv og passer kanskje ikke for alle. Han har ingen klare religiøse motiver. Han skriver at han tror at det finnes et sted der han vil møte sine kjære igjen etter døden, men religion er ikke noe som spesielt viser seg i tekstene. Det kan se ut til at han har større tro på egen indre kraft enn på noe guddommelig. Det ser ikke ut til at han har

«Hvorfor skrev Gidlund blogg mens han var syk, og hva var motivasjonen bak å utgi den som bok?»

klare meninger om alternativ medisin, men det virker ikke som at han benytter seg av det. Han henviser til en kommentar fra en ukjent person som vi kan tenke oss handler om alternativ medisin: «om du inte tar till dig mitt råd, så får du skylla dig själv» (Gidlund, 2013: 307). Gidlund beskriver dette som den verste kommentaren han har fått siden han fikk kreft. På bokens aller siste side beskriver generalsekretæren i Ung Cancer, Julia Mjörnstedt, Gidlund som en helt og ikke som et offer. Selv om han tapte kampen, kjempet han likevel hardt og verdig. Dette bygger opp under tanken om patografi som en heltefortelling.

Gidlund illustrerer godt hvordan patografiene kan formidle problematikk knyttet opp mot behandling. Hans tekst er ikke en typisk fortelling som formidler krass kritikk av helsevesenet, men han formulerer pro-

blemer knyttet til møtet med systemet. Dette kommer i form av kritikk mot sosialpolitiske forhold slik som den svenske *försäkringskassan* (Gidlund, 2013: 122). Innledningsvis formidler han derimot en takknemlighet overfor den svenske velferdsstaten. Når det kommer til problematikk rundt behandling, er det først og fremst det fysiske miljøet inne på sykehuset han reagerer på. Han har en sterk forakt mot lukten: «Min främsta fiende är doften. Det sterila, skarpa attacken som finns överallt på sjukhuset (...)» (Gidlund, 2013: 115). Han har ingen sterke kritiske meninger om legene og ser ut til å akseptere den behandlingen han får. Den kritikken som rettes mot helsevesenet, kan muligens ses på som et sinne mot sykdommen og situasjonen i seg selv.

Til tross for sykdom er det familie, venner og jobb som står i hovedfokus. Han reflekterer mye rundt det å skulle forlate sine nærmeste: «Hur ska dessa människor klara sig utan mig?» (Gidlund, 2013: 171). Han refererer ofte til faren som har overlevd kreft, og finner motivasjon i dette. Susan Sontag stiller seg kritisk til psykologiske tilnærminger til helbredelse av sykdom og avslår tanken om at viljestyrke kan helbrede. Hun mente at disse holdningene må forsvinne fordi de pålegger pasienten skyld og et ansvar for egen sykdom. De er også med på å skape skam rundt sykdommer (Sontag, 2010). I dag er det en tendens til å se en sammenheng mellom vilje og utfall av sykdom. Med dette som utgangspunkt kan vi trekke en linje mot Sontags meninger om pasientens skyld. Gidlund viser en sterk viljestyrke. Han er opptatt av å ta tilbake kontrollen fra sykdommen og beholde kontrollen til siste stund. Gjennom sin psykologiske kamp legger ikke Gidlund skyld og ansvar over på seg selv, han aksepterer døden som et mulig utfall, men han vil likevel kjempe. Han konkluderer underveis med at han ikke er redd for å dø. Kanskje er det slik at psykologiske drivkrefter sammen med aksept for sykdommen ikke kan helbrede, men likevel bidra til å forbedre livssituasjonen til den syke.

Susan Sontag ønsket å ta et oppgjør med myten om at kreft og annen sykdom generelt var et resultat av straff. Sykdom kunne blant annet være knyttet opp mot personligheten til mennesket, for eksempel det at kreft var et resultat av et undertrykt følelsesliv. I dag kan en ut fra et vestlig, sekularisert perspektiv innvende at dette representerer en noe gammeldags tankegang, og at myten om at det er en sammenheng mellom sykdom og straff, ikke er holdbar. I dag har åpenhet tatt over for mytologisering. Sontag opplevde å se denne forandringen og kritiserte senere den overdrevne åpenheten rundt kreft (Sontag, 2010). Det ville ikke vært etisk rett å holde tilbake informasjon om kreftfremkallende stoffer, derfor kan det ofte bli slik i dag at pasienten på en måte er skyldig i egen tragedie. Gidlund reflektere-

rer over at det kan ha vært røykingen som førte til at han fikk kreft, og at han til en viss grad angrer på denne livsstilen.

Gidlund bruker et reflektert og metaforrikt språk. Det er uvisst om han blir møtt med andres metaforer gjennom sin sykdom, men han tar et aktivt valg om selv å bruke dem. Han benytter en gjennomgående krigsmetaforikk, og det ser ut til at han henter motivasjon fra metaforbruken. Han skriver at han skulle ønske at kreften var noe konkret: «Om du var et menneske skulle jeg bevåpna mig. Jag skulle forcera in revolvern i din käft.» (Gidlund, 2013: 91). I stedet blir kreften en

«Gidlund bruker et reflektert og metaforrikt språk. Det er uvisst om han blir møtt med andres metaforer gjennom sin sykdom, men han tar et aktivt valg om selv å bruke dem. Han benytter en gjennomgående krigsmetaforikk, og det ser ut til at han henter motivasjon fra metaforbruken.»

usynlig fiende. Han har et komplekst metaforbruk og bruker blant annet bilder fra eventyr og middelalderen. Han bruker Vietnamkrigen som en allegori på egen sykdom, og han benytter metaforer omkring den medisinske behandlingen, for eksempel da han skal gjennomføre en gastroskopi. Dette sammenligner han med å være en sverdsluker. Bilder på dyr blir hyppig brukt, spesielt hesten og reven. Gidlund bruker metaforen *rovdjursfrossa* som et symbol på hans ekstreme redsel overfor kreften. Betydningen av dette ordet kan være frykten du føler når du møter et farlig rovdyr, altså en paralyserende følelse. Det kan se ut til at Gidlund er mer enig med Hawkins enn Sontag når det gjelder metaforbruk. Han vil møte sykdommen gjennom et personlig språk. Metaforer handler om tolking, og opplevelsen av en sykdom handler også mye om hvordan mennesker tolker den. Han tar i bruk noen nokså vanlige metaforer, men han klarer likevel å unngå at de blir klisjéer.

Susan Sontag tok noe selvkritikk etter at *Sykdom*

som metafor (2010) kom ut. I de senere årene modererte hun seg og sa at det ikke er mulig å ha et bildefritt språk i møte med sykdom. Det er også bemerkelsesverdig at hun selv velger å åpne *Sykdom som metafor* nettopp med en metafor: «Sykdom er livets natteside, et mer byrdefullt statsborgerskap. Enhver som fødes, er borger av to riker, de friskes rike og de sykes.» (Sontag, 2010: 5). Dette er nok ikke tilfeldig, og kanskje er det slik at hun myker opp tankene om at skildringen av sykdom skal være fritt for metaforer. Med det blotte øyet kan de se ut til at Anne Hunsaker Hawkins har et drøftende syn på patografier, mens Sontag har en mer personlig vinkling på sin framstilling. Sontag klarer likevel ikke helt å skjule sin ambivalens. Ifølge sønnen, David Rieff, som skrev bok om morens siste dager, hadde hun store problemer med å takle det kalde, medisinske språket. Hun klarte heller aldri å akseptere sin egen sykdom (Rieff, 2008). Kanskje var det slik med Gidlund også, at han ikke ville stå ansikt til ansikt med det medisinske språket. Kanskje var det slik at han ville skåne seg selv gjennom metaforene, samtidig som de bidro til en bedre forståelse av egen sykdom og en mer nyansert formidling også til andre.

PATOGRAFIEN I UNDERVISNINGSSAMMENHENG

Det heter i læreplanen for norsk at faget skal motivere til lese- og skrivelyst, samt at: «[e]levne skal lære å orientere seg i mangfoldet av tekster, og faget skal gi rom for både opplevelse og refleksjon.» Lesing står som en av de grunnleggende ferdighetene, og i den forbindelse skal elevene kunne engasjere seg for tekster og få innsikt i andre mennesker tanker og opplevelser.⁷ Det er viktig å ta vare kanonisert litteratur, men det kan være utfordrende å få disse tekstene til å skape samtale og engasjement blant ungdom. Blogg har blitt et svært populært fenomen, og sykdomsblogger får ofte mye oppmerksomhet. Internett er et medium som appellerer til mange unge, og dette innebærer at flere blogg-baserte patografier er enkelt tilgjengelig for leseren. Vi må også la den samtidige og aktuelle litteraturen få en plass i norskfaget.

På grunn av det sterke emosjonelle innholdet i patografier vil genren mye godt egne seg best på videregående skole. Her vil først og fremst lesing bli den viktigste framgangsmåten. Det kan være fruktbart å bruke tid på å velge den rette patografien som elevene kan identifisere seg med. Kronisk utmattelsessyndrom og spisevegring er sykdommer som ofte rammer unge mennesker, og kreft kan ramme alle. Den svært alvorlige og dødelige nevrologiske sykdommen ALS (amylo-

⁷ Nettkilde 4.

→ trofisk lateralsklerose) er tema for flere kjente og vel-skrevne patografier, men representerer kanskje en form for patografi som bør unngås, både fordi skildringene av sykdomsforløpet kan virke svært sterkt på ungdommer, men også fordi dette er en sykdom som ikke rammer unge mennesker. Det handler om å finne den teksten som oppleves som aktuell for elevene, og som de kan relatere seg til. Ved å bruke slike tekster i undervisningssammenheng kan man også legge et grunnlag for tverrfaglig undervisnings samarbeid. Gjennom å inkludere blant annet sosiologiske innfallsvinkler kan man for eksempel se på hvordan sykdom har en samfunnsmessig og relasjonell dimensjon. Innenfor biologi kan man konkret se på hva sykdommen er, og kanskje kan det være en idé å invitere helsesøster inn i klasserommet for å gi råd og fortelle om ulike sykdommer som kan ramme ungdom. På denne måten kan elevene få opplysninger og hjelp dersom de, venner eller pårørende trenger noen å snakke med.

Gjennom patografien kan man også få en god og relevant innføring i metaforbruk som litterært grep. Gjennom eksempler kan man få elevene til å forstå at metaforer faktisk er et vanlig litterært virkemiddel som også brukes hyppig i hverdagen og ikke kun innenfor lyrikk og høyprosa. Videre kan klassen ha en diskusjon rundt hvordan vi språklig kan eller bør møte sykdom. Susan Sontag er et godt verktøy å bruke i denne diskusjonen, da elevene kan få argumentere for om metaforer burde brukes rundt sykdom eller ikke.

Patografier i undervisningssammenheng handler om å utvikle en forståelse av hva som ligger i begrepet empati. Det handler også om at barn og unge må lære seg å akseptere og respektere andre mennesker. Skolen har et viktig ansvar når det gjelder å utvikle disse ferdighetene (Skogen & Holmberg, 2002: 29). Patografier kan også gi elevene en innsikt som kan gjøre dem i stand til å se sin egen livssituasjon, og dette kan være med på å skape respekt og aksept for egen person.⁸ I et klasserom kan det sitte mange fremtidige helsearbeidere, og gjennom bruk patografier i undervisningen kan man lære disse å ta i bruk pasientfortellinger på en aktiv måte.

Når det gjelder Kristian Gidlunds *I kroppen min*, er dette en bok som berører, og den legger helt klart til rette for refleksjon og en opplevelse av empati hos leserne. Den er rik på metaforer, og den stimulerer til refleksjon omkring hvordan man kan verdsette språk som kunst. Siden patografien er høyst personlig, kan man også gjøre elevene bevisste på kildekritikk. Når det gjelder bruk av blogg, kan det oppstå etiske spørsmål.

Er det riktig å bruke blogg i undervisningssammenheng uten samtykke fra forfatter eller fra pårørende? Og kan man skrive oppgave basert på sykdomsblogger uten å få tillatelse fra de samme? Nyere forskningsarbeider har vist at dette ikke er helt ukontroversielt, og flere anerkjente tidsskrifter som for eksempel det britiske «Medical Humanities» krever samtykke fra pasient eller

«Patografier i undervisningssammenheng handler om å utvikle en forståelse av hva som ligger i begrepet empati. Det handler også om at barn og unge må lære seg å akseptere og respektere andre mennesker. Skolen har et viktig ansvar når det gjelder å utvikle disse ferdighetene (Skogen & Holmberg, 2002: 29).»

nærmeste pårørende for å publisere artikler knyttet til sykdomsblogger. En tradisjonell oppgave med bokanalyse kan også brukes, men det er lesingen og klasse-samtalen rundt patografien som først og fremst er det essensielle.

Utfordringer med å bruke nettopp Kristian Gidlunds bok vil kunne være språk og lengde. Boka er svensk, og den er med sine 330 sider voluminøs. Dette vil kunne virke demotiverende på elevene, men samtidig krever læreplanen at elevene skal gjøres kjent også med andre nordiske språk. Man kan naturligvis bruke utdrag fra boka, eller velge seg andre patografier, enten i bokform eller som blogg. Velger man blogg, vil man også kunne berøre temaet sammensatte tekster. En slik multimedial tilnærming, der man ser på hvordan tekst, bilde og eventuelt lyd spiller sammen, kan være med å forsterke budskapet til blogg generelt, og aktualisere temaet digital litteratur.

I dag forventes det at skolen skal gi et godt undervisningstilbud som er tilrettelagt og differensiert i henhold til elevenes forutsetninger og behov (Ekeberg & Holmberg, 2004: 15). Pedagogisk differensiert undervisning betyr at læreren legger til rette for forskjellig

⁸ Nettkilde 5.

⁹ Nettkilde 6.

opplæring innenfor en samlet klasse, og slik kan hver elev på best mulig måte bli ivare tatt også i møte med en patografi. Videre kan læreren for eksempel legge opp til nivå differensiering, der enkelte elever går dypere inn i emnet enn andre.⁹ I en klasse vil man møte mange ulike mennesker med ulike historier. Før man setter i gang med arbeidet, burde man kjenne sine elever. Som lærer vet man ikke med sikkerhet hva de har opplevd, eller hvilken livssituasjon de befinner seg i. Skal man presentere en bok som berører så sterkt som patografier ofte gjør, bør man utvise varsomhet og forsikre seg om at alle elevene er klare for å lese slike tekster. Én mulighet kan være at elevene får velge mellom et utvalg bøker eller utdrag. Noen av elevene kan ha fokus på tolkning, mens andre kan ha fokus på analyse, mens

«Alle mennesker har et grunnleggende behov for å bli sett og hørt, og sykdom er noe som direkte eller indirekte rammer alle. Selv om patografien handler om sykdom og død, handler de ikke minst også om kjærligheten til livet.»

drøfting av kildekritikk, Susan Sontags metaforanalyse eller av Arthur Franks ulike sykdomsplot kan være tips til øvelser som er mer objektive. Av ulike personlige årsaker elevene måtte ha, kan innlevering kanskje være mer ønskelig enn framlegg. Som oppsummering på et arbeid om patografi kan man i plenum samle trådene og varsomt komme inn på patografiens tematikk og samfunnsmessige betydning. Her bør lærer være bevisst på at den oppsummerende diskusjonen skal ha en så god kvalitet at elevene får et læringsutbytte av den, samtidig som lærer selv bør utvise skjønn med å legge for mange personlige føringer på samtalen (Aase, 2005: 117). Lykkes man med dette, kan man her stimulere til en filosofisk samtale som kan skape refleksjon og ettertanke hos elevene.

VEIEN VIDERE

Et godt og vel fungerende helsevesen er avgjørende for pasienter. Gjennom å invitere til tverrfaglig samarbeid mellom humaniora og medisin kan man legge til rette for at pasienten får en større plass i behandlingen. Pasi-

entfortellinger kan bidra til at flere kan forstå hvordan det er å leve med sykdom, og de kan fremme en tanke om at pasienten ikke står alene. Fortellingene kan også hjelpe oss til å se mennesket bak sykdommen.

Språket er det viktigste redskapet mennesker har. Ved å se på hvordan vi språklig møter sykdom, kan man initiere en diskusjon rundt hvordan vi skal møte pasienten på en mest mulig skånsom måte. En lege skal ikke holde tilbake informasjon for sine pasienter, men det må stimuleres til en bevisstgjøring av hvordan beskjeder formidles og tolkes.

Som lærer kan man ta i bruk patografier i skolen for å fremme blant annet empati. Siden sykdom er så aktuelt, er det hensiktsmessig å ta det i bruk i undervisningen. Elever stiller ofte spørsmål rundt hvorfor de må lære ulike tema, og mange ser ikke relevansen i deler av det de lærer på skolen. Ved å ta i bruk personlig og samfunnsaktuell litteratur, som for eksempel patografier, kan man stimulere til læring innenfor ulike områder, og slik vekke interesse hos elevene. I en verden preget av krig, nød og stor materiell ulikhet er det viktig at skolen bidrar til å utvikle mennesker som har evnen til å sette seg inn i andres lidelser.

Alle mennesker har et grunnleggende behov for å bli sett og hørt, og sykdom er noe som direkte eller indirekte rammer alle. Selv om patografien handler om sykdom og død, handler de ikke minst også om kjærligheten til livet. Med dette skal vi avslutte med et av de siste avsnittene fra Gidlunds bok, et sitat som det er vanskelig å ikke la seg berøre av:

Kanske får vi bara den tid som tilldelas oss på jorden. Därför ser jag det ännu tydligare nu: Jobba inte för mycket. Låt inte känslorna stanna i bröstet. Prata. Bråka aldrig om pengar. Våga säga nej. Våga säga ja. Paradiset kan vara en plats på jorden. ●

LITTERATUR

- Albom, Mitch (2005): *Tirsdager med Morrie*. Oslo: Damm.
- Aase, Laila (2005): «Litterære samtaler». I: Nicolaysen, Bjørn K. & Laila Aase (red.), *Kultur møte i tekstar. Litteraturdidaktiske perspektiv* (106–124). Oslo: Samlaget.
- Corwin, Gunnhild (2005): *Idas dans – en mors beretning*. Oslo: Dinamo forlag.
- Ekeberg, Torill R. og Holmberg, Jorunn B. (2004): *Tilpasset og inkluderende opplæring i en skole for alle*. Universitetsforlaget.

- Frank, Arthur W. (1995): *The wounded storyteller – Body, Illness and Ethics*. Chicago: University of Chicago Press.
- Frank, Arthur W. (2010): *Letting Stories Breathe*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gidlund, Kristian (2013): *I kroppen min – resan mot livets slut och alltings början*. Bokförlaget Forum.
- Hawkins, Anne Hunsaker (1999): *Reconstructing illness – Studies in Pathography*. Purdue University Press.
- Johansen, Knut Stene og Bondevik, Hilde (2011): *Sykdom som litteratur*. Unipub forlag.
- Myhre, Linnea (2013): *Evig søndag*. Tiden.
- Retterstøl, Nils (2006): *Store tanker, urolige sinn*. Cappelen Damm.
- Rieff, David (2008): *Swimming in a Sea of Death. A Son's Memoir*. Simon & Schuster.
- Skogen, Kjell og Holmberg, Jorun B. (2002): *Elevtilpasset opplæring – en innovasjonstilnærming*. Universitetsforlaget.
- Sontag, Susan (2010): *Sykdom som metafor* (med et innledende essay av Knut Stene-Johansen). Bokklubbens kulturbibliotek.
- Stokke, Regine (2010): *Regines bok*. Gyldendal

NETTKILDER

- Nettkilde 1: http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=239&trg=Content_6499&Main_6157=6263:0:25,8306&Content_6499=6178:84153::0:6271:8::0:0 (02.07.15)
- Nettkilde 2: <http://www.apollon.uio.no/artikler/1997/lytte.html> (03.07.15)
- Nettkilde 3: <http://forskning.no/helsetjeneste-helseadministrasjon-medisin/2011/03/mangelfull-kunnskap-om-legers-empati> (08.12.14)
- Nettkilde 4: <http://www.udir.no/kl06/NOR1-05/> (01.05.15)
- Nettkilde 5: [http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736\(08\)60440-7.pdf](http://www.thelancet.com/pdfs/journals/lancet/PIIS0140-6736(08)60440-7.pdf) (16.08.15)
- Nettkilde 6: http://www.laeringslaben.no/images/files/Tilpasset_og_differensiert_opplaering_i_lys_av_Kunnskapsloftet.pdf (side 28) (22.07.15)

VITSKAPLEG REDAKSJON NORSKLÆRAREN 2016

LEIAR: Jonas Bakken
Førsteamanuensis ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning
Universitetet i Oslo
jonas.bakken@ils.uio.no

Frøydis Hertzberg
Professor emerita ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning
Universitetet i Oslo
froydis.hertzberg@ils.uio.no

Jon Smidt
Professor emeritus i norskdidaktikk, avdeling for lærer- og tolkeutdanning
NTNU
jon.smidt@hist.no

Jørgen Magnus Sejersted
Førsteamanuensis ved Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Universitetet i Bergen
jorgen.sejersted@ille.uib.no

Lars Anders Kulbrandstad
Professor i norsk ved Institutt for humanistiske fag
Høgskolen i Hedmark
lars.kulbrandstad@hihm.no

Dagrun Skjelbred
Professor emerita ved Høgskolen i Sørøst-Norge
dagrun.skjelbred@hive.no

Arne Johannes Aasen
Senterleiar ved Nasjonalt senter for skriveopplæring og skriveforskning
NTNU
arne.j.aasen@hist.no
